

ISABELA VASILIU-SCRABA

«Jurnale spirituale» din tinerețea lui Mircea Eliade

FILOSOFUL MIRCEA VULCĂNESCU
DESPRE ROMANCIERUL
MIRCEA ELIADE

«Concepția despre spirit și spiritualitate a lui Mircea Eliade participă atât de la sensul ei duhovnicesc, cât și de la cel interior, în sensul de continuă activitate, depășire și noutate ...E mai mult o concepție actualistă și realistă a spiritului decât una normativă și idealistă »

Mircea Vulcănescu, 1933-1934

Pe la 23 de ani (pe când se afla la studii la Paris) Mircea Vulcănescu fusese cuprins de entuziasm la citirea «Itinerariului spiritual» publicat de Mircea Eliade în 12 numere din «Cuvântul», între 6 septembrie și 16 noiembrie 1927. Nichifor Crainic, profesor de teologie la Universitatea din Chișinău, fusese și el impresionat, cu atât mai mult cu cât observase în eseistica lui Mircea Eliade o problematică pe alocuri asemănătoare cu cea din «*Manifestul cri-nului alb*», rezultat din colaborarea a trei tineri foarte diferiți: Sorin Pavel(1), talentat metafizician ce urma să devină asistentul profesorului de sociologie Petre Andrei, genialul Petre Țuțea și răzvrătitul Petre Pandrea, devenit peste ani un incomod apărător (prin anii cinzeci!) de maici prigo-nite pentru puritatea credinței lor.

Directorul «Gândirii» îi sugerase studentului Eliade să-i publice *Itinerariul* spiritual în colecția «Cartea vremii» pe care o conducea. Mircea Eliade îl rugase pe Mircea Vulcănescu să-i facă prefața la primul său volum ce ar fi cuprins cele 12 eseuri. După aceea însă s-a întâmplat să plece în India cu biletul de drum oferit în mod foarte generos de prietenul său Mircea Vulcănescu și proiectul a căzut cumva de la sine. Astfel că, abia după schimbarea de regim din decembrie 1989 a fost posibilă publicarea «*Itinerariului spiritual*» între copertile unor volume (v. Mircea Eliade, *Profetism ro-mânesc*, vol.I, Editura «Roza vânturilor», București, 1990, p.19-62 și Mircea Eliade, *Lucrurile de taină*, Ed. Eminescu, București, 1995, p.23-82). Dacă nu s-a întâmplat să fie în 1928 prefațatorul primului volum semnat de eseistul Mircea Eliade, în schimb Mircea Vulcănescu va publica în «Cuvântul» din 1930 și din 1931 două recenzii la primele opere literare ale romancierului de mare succes care avea să devină Mircea Eliade, foarte curând după întoarcerea sa din India. Concepută sub formă de scrisoare deschisă, recenzia romanului eliadesc *Isabel și Apele diavolului*(2) începea cu câteva observații asupra «prăpastiei» dintre «misticism» (cea de-a noua treaptă a itinerariului spiritual propus de eseist) și următorul stadiu, caracterizat de opoziția dintre «libertatea fără evidență» a disciplinei spirituale și «constrângerea fără viață» a unei supunerii oarbe (3). Între cea de-a noua și cea de-a zecea treaptă intitulată de Mircea Eliade «*Între Luther și Ignațiu de Loyola*», tânărul recenzent (pe atunci asistent de etică al profesorului Dimitrie Gusti) semnaleză existența unui abis imposibil de trecut

prin puterile voinței, «fără trăirea întruchipării, adică a darului lui Dumnezeu care se coboară asupra-ne». (M.Vulcănescu, op. cit.). «Cartea pentru *Isabel*» continuă cu subtile notații despre «simulacrul de decor indian» și despre lipsa de importanță a acțiunii din *Isabel și Apele diavolului*, roman «care îi farmecă și pe cei care nu îi pricepe sensul». La cei 26 de ani câți avea pe când scria aceste cronici literare de înaltă perspectivă ideatică, filosoful Mircea Vulcănescu pune în evidență autenticitatea experiențelor religioase din romanul «fantastic» al lui Mircea Eliade, observând un lucru pe care alți recenzenți îl trecuseră cu vederea: *Isabel și Apele diavolului* nu este un roman de moravuri. Este un «roman teologic», un roman despre desăvârșirea spirituală. Neajun-sul său ar fi că el nu se sfârșește cu o întâlnire adevărată, ci cu «viața fără de moarte dobândită în ficțiune». Încheiat cu o soluție voit creștină, finalul său ar fi fost «singurul lucru «creștinesc» dintr-o carte atât de «dră-cească»» (Mircea Vulcănescu, op. cit., p. 131). În opinia tânărului filosof, acțiunea romanului ar începe în real, s-ar continua (de la un anume capitol) în vis pentru a reintra din nou în real, «fără ca totuși planul inițial al romanului să se schimbe, și fără ca cetitorul măcar să-și dea seama de aceasta» (v. Mircea Vulcănescu, «*Carte pentru Isabel*», în vol. II, intitulat «*Chipuri spiritu-ale*», Editura Eminescu, 1996, p. 123-131).

În aceste observații ale lui Mircea Vulcănescu tipărite în «Cuvântul» din 1930 se recunosc fără dificultate cele câteva idei care vor circula pe seama operei literare a lui Mircea Eliade, pusă la index de ocupantul sovietic și interzisă de un Leonte Răutu, pentru ca abia prin deceniul al șaptelea să înceapă a fi (cu mare greutate) reeditată. Dar dincolo de întârzierea (de ani și ani de zile) și de parcimonia cu care scrierile sale au fost oferite cititorului român, opera literară a marelui istoric al religiilor a mai fost împușcată (în mod arbitrar) de dl Eugen Simion. Fiindcă acest critic a operat în ea o așa zisă selecție (lipsită de criteriile adecvate materialului de selectat), prin care unele din scrierile literare eliadești ar intra la capitolul «povestiri și romane considerate fantastice», iar altele nu. De pildă, romanul *Isabel și Apele diavolului*, după optica unora, nu s-ar potrivi decât categoriei în care-l încadraseră Nichifor Crainic, directorul «Gândirii» cu care, prin recenzia sa, Mircea Vulcănescu intrase în dialog, spre a-i arăta cum ar fi mai potrivit să fie privită o operă literară scrisă de un autor cu un atât de vast orizont spiritual. Nefirescul arbitrării par-tajări a literaturii lui Mircea Eliade sporește și mai mult dacă ținem seama de faptul că nici până azi nu s-a pus în mod serios problema unei editări integrale a operei eliadești. Suita de întâmplări din romanul *Isabel și Apele diavolului* îi apare lui Mircea Vulcănescu drept basmul cuiva pornit spre acea mare aventură spirituală care este întâlnirea cu Altul. Trecerea (fără o aparentă discontinuitate) dintre realitate și vis ar fi faptul esențial care poate oferi cheia în-tâului roman eliadesc, a cărui lipsă de echi-libru interior ar fi din plin compensată de «suflul» care «țâșnește dintre rânduri către cetitor, ca o tentativă de agresiune».

Prin urmare, planul pe care se petrec întâmplările din *Isabel și Apele diavolului* «nu este planul faptului concret, planul actualului, de amănunt și de

culoare [cum credea Nichifor Crainic], ci planul celălalt, glacial, transparent, al spiritului» (M.Vulcănescu, op. cit.). Într-un asemenea plan nu există deosebire dintre vis și veghe, întrucât «o atitudine spirituală valorează ca atare, chiar dacă a fost luată față de întâmplări din vis, tot așa cum valorează dacă e luată față de obicete ideale» (M. Vulcănescu, «Carte pentru *Isabel*»). Referitor la cel de-al cincilea capitolul (intitulat «Oglinda cu pâ-cate»), filosoful M. Vulcănescu observă că aici «Apele Diavolului», ar fi «prematur înghițite de revelația din urmă», de aceea bucurie izvorâtă din sentimentul de biru-ință al celui ce se închipuie pe sine «încept», «Tată» (M.Vulcănescu. op. cit.).

Roman de aventuri spirituale «pen-tru cetitori pe care zările metafizice nu-i sperie», planul epic al scrierii ar prezenta «indiscutabil» o anume conexiune de întâmplări care presupun «conflict» și «dramă»(Ibid.). Acestea însă nu există decât în măsura în care «nasc virtualități de atitudine», ținându-și înțeleșurile pe acel plan simbolic semnalat prin iscusite titluri de capitole: «Tinerețe fără bătrânețe» (cap.I), «Unul din zece mii»(cap.II), «Para-bola fiului rătăcitor»(cap.VI), «Visul unei nopți de vară»(cap.VIII), «Îți dăruiește ci-neva o lampă» (cap.IX), «Zâna și încătu-șatul» (cap.X), «Soldatul 11871»(cap.XI) și «Viața fără de moarte»(cap.XII).

Pe drumul metafizicii subiectiviste deschis de Fericitul Augustin, M. Vulcănescu mai vorbește de intuiția originară a existenței, și de aceea «mrejă a aristoteliceii distincții» în care se zbate gândirea actu-alistă din Apus. El consideră «existența spirituală» ca avînd virtutea de a uni «on-tologic» existența cu esența. Departe de a fi completă doar în «act», în «acțiune», pentru Mircea Vulcănescu, ca și pentru Nae Ionescu(4), existența ca prezență nu este «un plus» față de existența ca esență(5). De aici conchide posibilitatea unei «epici a spiritualității». În ea virtualul va repre-zenta un plus de existență, și nu o scădere, față de actual: «Rămânem credincioși ade-vărați ai Răsăritului, pentru care Spiritul este, în primul rînd, virtualitate infinită, libertate desăvârșită, viață. Atunci poate să existe și o epică pur spirituală, și o dramă cosmică, teologală» (M.Vulcănescu, p. 129).

Și cum orice altă aventură spirituală pălește în fața mării aventuri care este întîlnirea cu Altul, rîndurile filosofului creștin se colorează poetic în descrierea acestei unice aventuri: «Cine este acest *alt* și pe ce căi ajungi până la el? Peste ce ape? Treci lin, tăindu-ți zborul ca o pasăre în vîz-duh? Sau zăbovești prin smîrcuri, și prin cotituri de ape? Zbori drept, dacă ești sfînt, dacă ai făcut odată *întîlnirea* și ceea ce te conduce este *dorul* de celălalt. Dar când ești «mag», când ești obsedat de tine însuți, când în zadar te apleci spre alții, doar ca să-i amăgești, ca să te simți în ei pe tine, *celălalt* îți scapă printre mâini, și rămâi singur, «biruitor și nedumerit», și-ncepi să simți crescînd un «altul» chiar în tine; dar nu pe *celălalt* care e într-adevăr *celălalt*, cu care te dorești unit, ci doar pe un altul care este socotit «altul» în tine» (v. Mircea Vulcănescu, *Carte pentru «Isabel»*, vol. II, Editura Eminescu, București, 1996, p. 130). Desigur, «soluția» întîiului roman eliadesc nu putea să-i apară lui Mircea Vulcănescu decât ca o simplă «ipoteză» între altele. Ceea ce îi rîpea caracterul de soluție. În finalul

«scrisorii» sale, filosoful notează că așteaptă de la prietenul său (din India) și alte romane despre desăvârșirea spiri-tuală. Lucru care s-a și întâmplat. Astfel încât, însemnările în marginea romanului imediat următor (*Lumina ce se stinge*), pe care îl citise în manuscris, i s-au tipărit lui Mircea Vulcănescu chiar înainte de apariția romanului, sub formă de foileton în «Cuvântul» lui Nae Ionescu. În mod semnificativ, însemnările filosofului (metamor-fozat în critic literar după ce a parcurs noianul de platitudini ivite din lipsa de orizont filosofic și din superficialitatea de gândire a celor care au mai scris despre *Isabel și Apele diavolului*) începeau cu fraza următoare: «Fiecare din romanele lui Mircea Eliade stă într-o legătură tainică cu câte o treaptă a *Itinerariului spiritual*»(p. 132). În opinia sa, cel de-a doilea roman dă falsa impresie a unei întoarceri la treapta a patra a *Itinerariului*, desemnată sub titlul: «Între catedră și laborator». Această treaptă indică insuficiența scientismului, fiind reprezentată tocmai prin acele două locuri unde riscul închistării orizontului spiritual este sporit, mai ales pentru tinerii ce se lasă impresionați de obișnuita exaltare a cuceririlor științei și tehnicii omenești. Dar întoarcerea la cea de-a patra treaptă ar fi rodul unei false impresii, pentru că la o privire mai atentă s-ar putea decela perfec-ta succesiune a primelor două romane: «*Lumina ce se stinge* - notează tânărul filosof -, începe acolo unde spiritualicește ne lăsase *Isabel*» (Ibid.). Pentru că lumina «s-ar aprinde» din bucuria demonică a făptuirii, din încercarea unui început absolut (Mircea Vulcănescu, op. cit.). Spre a înțelege cum se cuvine aceste precizări făcute de Mircea Vulcănescu, transcriem un fragment din cea de-a XI-a treaptă a *Itinerariului spi-ritual* intitulată «Ortodoxia». Aici Mircea Eliade scrie cu fervoarea celor două zeci de ani ai săi că «luminarea din urmă la unii se va rosti : Cred într-unul Dumnezeu. Iar la alții va transfigura viața, făcând-o rodnică, adâncind-o, lărgind-o și exaltând-o până la proporții de vis. Iar la alții, luminarea va aduce hotărârea renunțării la viață. Renunțare eroică, pe care toți trebuie s-o jinduim, și către care nu se înalță decât personalitățile autentice și crunt încercate în lume»(6).

Prin 1933-1934 (în perioada «Cri-terionului») Mircea Vulcănescu schițase profilul spiritual al generației sale, într-un studiu rămas (în mare parte) în manuscris, creionând câteva figuri care-i păreau mai proeminente: Mircea Eliade, Sandu Tudor, Paul Sterian, Stelian Mateescu, Paul Costin Deleanu, Acterienii, Petru Comarnescu, Dan Botta, Emil Cioran, Traian Herseni și C-tin Noica. Cu acest prilej, despre primele două romane ale lui Mircea Eliade el consem-nează că ar fi «adevărate jurnale spirituale». Dar în forma în care filosoful le-a abordat, romanele trimise din India de tânărul doctorand ne apar astăzi asemenea unor construcții labirintice alcătuite din idei filosofice și din idei religioase. Să pătrunzi într-un asemenea spațiu mirabil, iată o aventură din care orice temerar iese îmbogățit.

NOTE

1. v. Sorin Pavel, *Krinonis* sau *Treptele singurătății*, Editura Crater, Buc.,

2001.«Prietenul meu Sorin Pavel -nota Petre Pandrea -, a debutat strălucit în viață. Asistent universitar al lui Petre Andrei, a trecut capacitatea de profesor se-cundar primul, în specialitatea filosofie. A fost trimis la Berlin să facă sociologie. A abandonat-o urgent pentru metafizică. (...) Azi este fierar famelic...și filosof lepros» (v. Petre Pandrea, *Jurnal. 1952-1958*, Editura Vremea, 2002, p.199.

2. Romanul *Isabel și apele diavolului* compus de M. Eliade «fără duh autobiografic» (v. scrisoarea lui M. Eliade către M. Vulcănescu din 23 iulie 1929), fusese redactat la întoarcerea din Himalaya și trimis în țară lui Haig Acterian să se ocupe de publicare. El a apărut în mai 1930. Înaintea publicării paginilor semnate de Mircea Vulcănescu, romanul mai fusese recenzat în «Gândirea» de Nichifor Crainic. În «Cuvântul» lui Nae Ionescu au mai scris despre acest roman Perpessicius și M. Sebastian. În revista «Vremea», Pompiliu Constantinescu scrisese și el o cronică, iar Octav Șuluțiu și-a publicat recenzia sa în «Viața literară».

3. v. Mircea Vulcănescu, *Carte pentru «Isabel»*, în vol. II de opere filosofice, intitulat «*Chipuri spirituale*», Ed. Eminescu, București, 1996, p. 123.

4. v. Mircea Vulcănescu, *Nae Ionescu, așa cum l-am cunoscut*, Ed. Humanitas, 1992.

5. v. Isabela Vasiliu-Scraba, *Mântuirea prin trecerea în «virtual»*, în rev. «Asachi», Piatra Neamț, iunie 2001, p.6-7. Sau pagina web <http://www.geocities.com/isabelavs>

6. v. Mircea Eliade, *Itinerariu spiritual*, în volumul: *Lucrurile de taină*, îngrijit de Emil Manu și apărut la Editura Eminescu, Buc., 1995, p.76.